

Розрізнення понять мандрівна література та мандрівна проза

Розінкевич Н.В.

викладач Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка, аспірант Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті доведено, що поняття філологічного дискурсу мандрівна література та мандрівна проза не співмірні і ототожнення їх у науковій рецепції неприпустимо.

Ключові слова: мандри, мандрівна література, мандрівна проза, fiction, non-fiction, belles non-fiction

Постановка проблеми. У статті актуалізовано наукову проблему, яка загалом в українському літературознавстві першої третини ХХІ століття досліджена досить слабо і пов'язана вона із вивченням специфіки творів, константним рушійним елементом яких є рух, як процес переміщення.

Стан дослідження. Науковці по-різному тлумачать жанрові визначення термінів мандрівна література та мандрівна проза. На сьогодні в українському літературознавстві немає єдиної термінологічної бази, існують дискусійні питання щодо однозначного вживання даних понять. Часто у науковому обігу вони вживаються як тотожні, але між цими поняттями потрібно провести демаркаційну лінію.

Досить важко зорієнтуватися у такій ситуації, коли в словниках і енциклопедіях майже немає визначень означених понять. Цей процес пов'язаний, по-перше, із світоглядними змінами письменника та суспільства в конкретній історичній добі, по-друге, з тим, що еволюціонують, модифікуються і трансформуються жанри загалом та їхні окремі риси зокрема. Сучасна наука просто не встигає швидко, оперативно заповнювати лагуни, реагувати та виробляти критерії трактування даних явищ. Хоча дослідники неодноразово зверталися до цих питань, але цілісної картини ще не створено, тому уникнути термінологічної плутанини вкрай важко. Одні дослідники розмежовують ці поняття, інші – ставлять знак дорівнює між ними, використовуючи семантичний паралелізм.

Мета дослідження. Ми на теоретичному рівні, проаналізували наукову літературу, в якій вживаються вищезазначені літературознавчі терміни та спробували знайти пояснення цьому феномену.

Виклад основного матеріалу. Щоб розібратися в прозописьмі зорієнтованому на переміщення в просторі й часі та ідентифікувати такі твори про подорожі, з'ясуємо дефініцію поняття мандрівна проза.

Отже, мандрівна проза (синонімічні поняття, які зустрічаються в працях українських науковців - подорож у прозі, подорож у епосі, прозова подорож, проза мандрів; рос. путевая проза; англ. travel prose) як і поетична подорож (синоніми - подорож у віршах, подорож у ліриці, мандрівна поезія) є синтетичними типами художньої організації мандрівної літератури, присвяченої мандрам.

За аналогією повинна існувати і драматична подорож (подорож у драмі, подорож у п'єсі, мандрівна драматургія), але таких смислових і структурно-значенневих моделей мандрівної літератури ми поки що в українській літературі не зустрічали, хоча категорично стверджувати, що їх не існує ми не можемо.

Поняття мандрівна проза не є новим в критичному дискурсі сучасної наукової рецепції і вживається на позначення комплексу жанрів fiction, non-fiction, belles non-fiction, але незважаючи на це, ще й досі відсутнє його визначення у словниках, довідниках, навчальних посібниках, воно й дотепер не набуло термінологічного статусу.

Тезу О. Юферевої, застосовану щодо правильного «вирішення проблеми жанрової ідентифікації поетичних подорожей» цілком логічно можна застосувати до терміна мандрівна проза. Суть її в тому, що для правильної ідентифікації подібних творів, нам потрібно розв'язати ряд завдань: по-перше, з'ясувати спільні жанрові механізми, по-друге, уточнити специфіку «структурно-значенневої моделі, зважаючи на їх розвиток на основі принципів синтетичного типу художньої організації» [6, с.49].

Таким чином, термін мандрівна проза означає групу жанрів, із спільними

жанровими механізмами: фрагментарністю (калейдоскопічністю), описовістю/репортажністю, гнучкістю сюжетно-композиційної структури, концептуальністю, в основі яких лежать динамічні аспекти відображення простору плюс передача дорожніх вражень.

Структурно-значеннєві моделі мандрівної прози коливаються в межах різних видів мистецтв, наприклад: літератури, журналістики, інтернет-комунікації, кіномистецтва.

Проблема в тому, чи доречно ставити в один ряд поняття мандрівна література та мандрівна проза. Така підміна понять не правомірна, тому що мандрівна проза – це частина мандрівної літератури, яку можна виявити і легко виділити, вона реалізується виключно в епічних формах.

До речі, дефініція мандрівна література є ідентичною за змістом до дефініцій, котрі зустрічаються у працях різних науковців: література мандрів, література подорожей, література подорожі, подорожня література, подорожнє письменство, подорожні твори, туристична література, описи подорожей, подорожничі описи.

Мандрівна література не є однорідною за своєю суттю (наприклад, може бути дійсною/вигаданою/міфологізованою, художньою/нехудожньою, епічною/ліричною/драматичною), а отже, до мандрівної літератури як збірного поняття входять твори різних стилів, родів, жанрів, форм.

У «Малій літературній енциклопедії» складеної Павлом Богацьким і виданої у Сідней в 2002 році зазначено: мандрівна література — літературний твір (підкреслення наше – Н.Р), в якому оповідається про дійсну або вигадану мандрівку в чужий, невідомий або малознаний край. В мандрівній літературі описуються спостереження, враження мандрівника, його випадки і пригоди» [2, с. 122].

Не погоджуємося з цим визначенням, тому що поняття-індикатор «література» є ширшим поняттям за поняття-індикатор «проза». «Література (лат. litteratura — написане, писемність) — сукупність писемних текстів, які засобами образності творять віртуальний художній світ» [1, с.322].

Звичайно, П.Білоус веде мову про художню літературу, як вид мистецтва слова, що інтерпретує дійсне та уявне в художніх образах, але ж література – це широке, узагальнене поняття, письменство, котре членується на різновиди: наукова література, довідкова література, технічна література, художня література, філософська література, релігійна література, політична література. Тому доречно говорити і про мандрівну літературу, як різновид літератури.

У свою чергу, О. Мамуркіна констатує, що «літературу в цілому слід розглядати як сукупність певним чином зафіксованих текстів, визнаних даною культурою (кількома культурами) соціально значущими, які реалізовані в різних модусах: художньому, документальному, художньо-документальному». Художню літературу дослідниця трактує як «різновид літератури, яка має ознаками естетичної цілісності, завершеності, відповідності творчому задуму, образного осмислення дійсності», а документальну літературу розуміє, як «як різновид літератури, в основі якої лежить опис достовірних відомостей (фактів) різноплановими мовними засобами. Вона виявляється тісно пов'язаною з явищами позалітературного порядку: діловим листом, історіографією, нарративом щоденності». Художньо-документальна література «поєднує ознаки художнього та документального письменства шляхом накопичення елементів естетичного в описах реально колишнього і належного» [4].

О. Деремедведь теж в мандрівній літературі виділяє три самостійних ареали, в межах яких розподіляє цілий масив творів зорієнтованих на переміщення в просторі й часі, а саме: «перший – власне художній – поєднує твори про вигадані мандрівки (роман-подорож, повість про подорож тощо). На протилежному полюсі концентруються описи реальних поїздок, здійснених із суто пізнавальними цілями (дорожні звіти й нотатки науково-популярного характеру, а також путівники, складені на їх основі). Роботи такого характеру вводяться до сфери літературної, а не суто наукової творчості, оскільки в них відбувається відбір, систематизація, компонування й белетристична обробка зібраного матеріалу. Межує з кожним із цих ареалів значний масив творів документально-художнього типу, звернених до не вигаданих подорожей» [3,

с.9].

«Проза (лат. *prosa* — пряма, вільна мова) - літературний вид творчості, оснований на неритмічному (на відміну від поезії), довільному плині художньої мови» [5, с.326]. Література - це комплекс, єдність епічних, ліричних та драматичних творів. До прози не відносяться твори з ритмічним плином художньої мови, ліричні. Проза – вказує на наратив, тобто форму викладу авторської оповіді, тому поняття мандрівна література є ширшим поняттями від поняття мандрівна проза і вказує на загальний масив творів про мандри.

Висновки. Перегляд теоретичного матеріалу дозволяє зробити висновки, що мандрівна література є узагальненим поняттям, яке слід розглядати як одне ціле, котре стосується різножанрових творів про подорожі, що утворює особливу галузь словесної творчості, яка є багатою і багатовекторною та реалізується у документальному (“non-fiction”), художньо-документальному (“belles non-fiction”), художньо науково-популярному (“belles non-fiction”), науково-популярному (“non-fiction”), науково-документальному (“non-fiction”), художньому (fiction, *bell lettre*) і науково-фантастичному (“science fiction”) дискурсі, «являє собою сформовану ідейно-тематичну і структурну єдність» [5, с.4].

Таким чином, ототожнювати поняття мандрівна література і мандрівна проза не можна. Мандрівна література - це літературна форма (над-жанр/метажанр, а не жанр), яка є широким поняттям і має синтетичний потенціал, тобто об’єднує групи текстів різних жанрів, які мають спільну тематику: описують мандри.

Вважаємо, що подальша розробка даної теми з жанрової типології є актуальною і необхідною проблемою, що потребує розв’язання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білоус П. В. Вступ до літературознавства: навчальний посібник / Петро Васильович Білоус . – Київ : Академія, 2011. – 334 с.
- 2.Богацький П. Мала літературна енциклопедія, - Sydney, Australia. - 2002. – С. 122.
- 3.Деремедведь О. М. Жанрові особливості англійської жіночої літератури мандрів кінця XVIII - першої половини XIX століття (на матеріалі творів про Крим) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.01.04 - «Література зарубіжних країн» / О. М. Деремедведь - Сімферополь, 2008. – 24 с.

4. Мамуркина О.В. Травелог в русской литературе XVIII — нач. XIX в.: трансформация эстетической парадигмы / [Электрон. ресурс] / О. Мамуркина // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии: сб. ст. по матер. XXV междунар. науч.-практ. конф. — Новосибирск: СибАК, 2013. — Режим доступа: <https://sibac.info/conf/philolog/xxv/33340> — Назва з екрану. — Дата звернення: 28.05.2017.
5. Пономарев Е. Р. Типология советского путешествия: «Путешествие на Запад» в русской литературе 1920-1930-х годов. 10.01.01-10 - русская литература. Автореф. диссер. на соискание ученой степени доктора филолог. наук. — Санкт-Петербург, 2014.
6. Юферева, О.В. Поетична подорож XIX століття: особливості синтетичної організації жанру [Текст] / О.В. Юферева // Філологічні трактати. — 2009. — Т.1, №3-4. — С.48-54.